

ФІЛОСОФІЯ. КРЕДИТНО-МОДУЛЬНИЙ КУРС

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2009

ББК 87я73
УДК 1(075.8)
Ф 51

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(лист № 1.4/18-Г-1445 від 18.06.2008)*

Рецензенти:

Кушерець В. І. — доктор філософських наук, професор, голова правління Товариства «Знання» України;

Лобивий Я. В. — доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди АН України;

Конотоп Л. Г. — доктор філософських наук, професор кафедри релігієзнавства Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Авторський колектив:

Мозговий Л. І., Бичко І. В., Додонов Р. О., Колодний А. М., Филипович Л. О., Огороков В. Б., Муза Д. Є., Алієва О. Г., Абизова Л. В., Скиртач В. М., Мартинов Р. С., Зубань Г. О., Творіна О. Л., Мозговий О. Л., Творін Є. Б., Карпенко А. О., Романько О. В., Омелянко Г. Д., Соколова О. О., Лисоколенко Т. В., Дьяковська Г. О., Клименко В. І.

Робота виконана за редакцією:

Додонова Р. О. — доктора філософських наук, професора, зав. кафедри філософії Донецького національного технічного університету;

Мозгового Л. І. — кандидата філософських наук, професора, зав. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук.

Мозговий Л. І., Бичко І. В., Додонов Р. О. та ін.

Ф 51 Філософія. Кредитно-модульний курс: Навч. посіб. / За ред. Р. О. Додонова, Л. І. Мозгового. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 456 с.

ISBN 978-611-01-0009-0

Навчальний посібник створено на основі досвіду викладання кредитно-модульного курсу з філософії: «філософія, логіка, релігієзнавство» у Слов'янському державному педагогічному університеті. Посібник містить теоретичний матеріал з філософії (10 тем), логіки (4 теми), релігієзнавства (11 тем), поданих у відповідності з кредитно-модульною системою оцінювання знань студентів. У навчально-методичній роботі висвітлюються вихідні поняття філософії, релігієзнавства, розкривається зміст законів логіки.

Посібник розраховано на студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, викладачів філософських дисциплін педагогічного спрямування, для всіх, хто цікавиться вивченням філософії, теорії релігієзнавства та законів логіки.

ББК 87я73
УДК 1(075.8)

ISBN 978-611-01-0009-0

© Мозговий Л. І., Бичко І. В., Додонов Р. О. та ін., 2009
© Центр учбової літератури, 2009

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
МОДУЛЬ I. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ФІЛОСОФІЇ	8
ТЕМА 1. СПЕЦИФІКА ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ І ЙОГО РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ.....	8
ТЕМА 2. СТАРОДАВНЯ ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ...	20
ТЕМА 3. ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ ТА НОВОГО ЧАСУ.....	76
ТЕМА 4. СВІТОВА ФІЛОСОФІЯ ХІХ–ХХ ст.....	87
ТЕМА 5. ВІТЧИЗНЯНА ФІЛОСОФІЯ.....	128
МОДУЛЬ II. ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ СВІТУ, ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА	154
ТЕМА 6. ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ПРО БУТТЯ (ОНТОЛОГІЯ).....	154
ТЕМА 7. ФІЛОСОФІЯ ПІЗНАННЯ.....	167
ТЕМА 8. БУТТЯ ЛЮДИНИ ТА СВІДОМОСТІ.....	181
ТЕМА 9. НАУКА І МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ.....	206
ТЕМА 10. СУСПІЛЬСТВО У ВИМІРАХ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ (ФІЛОСОФІЯ СУСПІЛЬСТВА).....	218
ТЕМА 11. ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ.....	233
МОДУЛЬ III. ЛОГІКА	256
ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ І ЗНАЧЕННЯ ЛОГІКИ.....	256
ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ ЯК ФОРМА РАЦІОНАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ.....	263
ТЕМА 3. СУДЖЕННЯ ЯК ФОРМА РАЦІОНАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ.....	274
ТЕМА 4. УМОВИВІД ЯК ФОРМА РАЦІОНАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ.....	281
МОДУЛЬ IV. ОСНОВИ ТЕОРІЇ РЕЛІГІЇ ТА ЇЇ ІСТОРИЧНА ГЕНЕЗА ..	303
ТЕМА 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ РЕЛІГІЇ.....	303
ТЕМА 2. ПЕРВІСНІ ФОРМИ РЕЛІГІЇ.....	318
ТЕМА 3. ЕТНІЧНІ РЕЛІГІЇ.....	326
ТЕМА 4. БУДДИЗМ ЯК СВІТОВА РЕЛІГІЯ.....	336
ТЕМА 5. ІСЛАМ ЯК СВІТОВА РЕЛІГІЯ.....	349

МОДУЛЬ V. ХРИСТІАНСТВО ЯК СВІТОВА РЕЛІГІЯ ТА ЙОГО РОЛЬ В ІСТОРІЇ І СЬОГОДЕННІ	371
ТЕМА 6. ХРИСТІАНСТВО: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	371
ТЕМА 7. ПРАВОСЛАВ'Я.....	378
ТЕМА 8. КАТОЛИЦИЗМ.....	386
ТЕМА 9. ПРОТЕСТАНТИЗМ.....	392
ТЕМА 10. РЕЛІГІЯ І ЦЕРКВА В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ.....	404
ТЕМА 11. МІСТИЦИЗМ ЯК ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ ФЕНОМЕН. ДАВНІ МІСТЕРІЇ І ТАЄМНІ СПІЛКИ.....	419

ПЕРЕДМОВА

Духовна культура України на зламі тисячоліть переживає значні зміни, що відображають фундаментальні зрушення в суспільному житті. Навчальний посібник «Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, релігієзнавство», розроблений та підготовлений на базі кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Слов'янського державного педагогічного університету групою науковців зі Слов'янська, Донецька, Києва, зорієнтований на найсучасніші вимоги кредитно-модульної системи оцінювання знань, підготовки кваліфікованих фахівців у сфері гуманітарного знання в межах трансформування української освіти до Болонського процесу. Навчальний посібник складено з урахуванням новітніх вимог Міністерства освіти і науки України, він містить 5 модулів: 2 модулі з філософії, 1 — з логіки, 2 — з релігієзнавства.

Філософію можна визначити як вчення про загальні принципи буття, пізнання і відношення людини до світу. У цьому контексті цілком слушним виглядає поєднання філософії із такими філософськими дисциплінами як логіка та релігієзнавство. На вивчення філософії як базової дисципліни відводиться два модулі, на вивчення логіки — один, релігієзнавства — два.

Предмет філософії неодмінно включає в себе і розгляд питання про те, що таке філософія, вивчення її історії. Саме тому у першому модулі розглядаються важливі віхи в історії розвитку філософської думки. Показано її загальні та специфічні риси у філософії давнього світу, філософії Середньовіччя, філософії Відродження, Нового та Новітнього часу, сучасній філософії. У другому модулі розглянуто основи філософського розуміння світу, основні положення соціальної філософії, значення філософії як теорії та методології пізнання, розкрито проблеми існування людини у світі.

У третьому модулі показано значення логіки як науки про закони та форми правильного мислення, конкретний зміст та логічна структура думки, поняття логічної форми, основні форми мислення: поняття, судження, умовиводи. Міститься інформація про форми

правильних міркувань та їх детермінованість законами логіки, істинність думки та формальна правильність міркувань, виникнення логіки як науки, поняття про діалектичну логіку та логіку формальну. Доводиться роль логіки у формуванні наукових переконань та в підвищенні культури мислення.

Грунтовне вивчення релігії, чи не найстарішої з поміж форм суспільної свідомості, виступає актуальною потребою в сучасному плюралістичному світі. Матеріал з «Релігієзнавства» викладено в навчальному посібнику з урахуванням тісного взаємозв'язку самої дисципліни та її предмета вивчення з такими дисциплінами як «Філософія», «Логіка», тому що всі вони мають справу з виявами, функціонуванням, станами людської свідомості, котра не в останню чергу детермінована релігійною вірою суб'єкта мислення. Ретельно розглянуто всі релігійні конфесії з позицій історизму, релігійної толерантності та гуманістичного пафосу в розумінні значення релігії для суспільного розвитку.

Посібник створено таким чином, щоб сприйняття і відтворення навчального матеріалу відбулось якомога легше. Запропонована система перевірки знань дозволяє не тільки їх засвоювати, але й надає студентам можливості творчого самовираження через виконання практичних завдань, відповіді на тести, написання рефератів тощо. До кожної теми додається також значний список рекомендованої літератури, у якому міститься велика кількість навчальних, наукових та інших видань.

З огляду на викладені міркування, студент у ході ознайомлення з курсом повинний не тільки оволодіти основними розділами знань з філософії, логіки та релігієзнавства, а також мати можливість через отримані знання та вміння реалізувати свій творчий потенціал, формуватися особистістю, котра виявлятиме високий рівень поваги до різноманітних релігійних вчень, бути толерантною людиною, налаштованою на конструктивний пошук взаємопорозуміння та взаємоповаги з іншими, у кожному з яких, у першу чергу, бачитиме й поважатиме унікальну й неповторну особистість.

Посібник підготували: **Передмова** — канд. філос. наук, проф. зав. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Мозговий Леонід Іванович**, **філософія модуль І: Тема 1.** — **Мозговий Л. І., ас. Лисоколенко Т. В;** **Тема 2.** (2.1) — к.ф.н., доц. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Алієва О. Г.;** **Тема 2.** (2.2) — д.ф.н., проф. зав. кафедри філософії Донецького національного технічного університету **Додонов Р. О.;** **Тема 2.** (2.3) — д.ф.н., проф. кафедри історії філософії Київського національного

університету ім. Т. Шевченка **Бичко І. В.**; **Тема 3.** — к.ф.н., доц. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Мартинов Р. С.**; **Тема 4(1).** — к.ф.н., доц. **Творіна О. Л.**, ст. викл. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Карпенко А. О.**; **Тема 4(2).** — **Карпенко А. О.**; **Тема 5.** — к.ф.н., доц. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Зубань Г. О.**, ас. **Дьяковська Г. О.**; **філософія модуль II: Тема 6.** — **Алієва О. Г.**; **Тема 7.** — к.ф.н., доц. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Мозговий О. Л.**, ст. викл. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Омелаєнко Г. Д.**; **Тема 8.** — докт. філос. наук, проф. кафедри філософії Дніпропетровського національного університету **Окороков В. Б.**; **Тема 9.** — к.ф.н., доц. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Скиртач В. М.**; **Тема 10.** — к.ф.н., доц. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Абизова Л. В.**; **Тема 11.** — **Абизова Л. В.**; **логіка модуль III: Тема 1, 2, 3, 4** — к.ф.н., доц. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Мартинов Р. С.**; **релігієзнавство модуль IV: Тема 1.** — **Скиртач В. М.**; **Тема 2.** — **Мозговий Л. І.**, канд. філос. наук, доц. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Творіна О. Л.**; **Тема 3.** — д.ф.н., проф., заступник директора — керівник Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України **Колодний А. М.**, д.ф.н., проф. зав. відділом релігієзнавства **Филипович Л. О.**; **Тема 4.** — **Мозговий Л. І.**, ст. викл. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Творін Є. Б.**; **Тема 5.** — **Алієва О. Г.**; **релігієзнавство модуль V: Тема 6.** — к.ф.н., доц. кафедри філософії Донецького національного технічного університету **Муза Д. Є.**; **Тема 7.** — **Муза Д. Є.**; **Тема 8.** — ст. викл. **Клименко В. І.**, **Романько О. В.**; **Тема 9.** — **Мозговий Л. І.**, к.ф.н., асистент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Соколова О. О.**; **Тема 10.** — к.ф.н., доц. кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук **Мозговий О. Л.**, ас. **Дьяковська Г. О.**, **Клименко В. І.**; **Тема 11.** — **Мозговий Л. І.**, **Зубань Г. О.**